

МИКОЛА КРАВЧУК

**УКРАЇНСЬКІ
СІЧОВІ
СТРІЛЬЦІ**

МИКОЛА КРАВЧУК

Присвячується 80-річчю ЗУНР

В дарунок Юу Шаню
С. Савицький

Віт
Віт
Віт

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

25.04.2008

Івано-Франківськ
"Лілея-НВ"
1998

ББК 63.3 (4 УКР) 6

К 77

Рецензенти:

Володимир КУЛЬЧИЦЬКИЙ, член кореспондент АПРн України,
доктор юридичних наук, професор
Євген ЧУЧУК, доцент, кандидат економічних наук.

Літературний редактор *Клавдія КРАВЧУК*

Кравчук М.В.

К 77 Українські Січові Стрільці. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. - 40 с.

Автор цієї праці розкриває драматичний літопис Січового Стрілецтва, організаційні структури будівництва та бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців. Легенда стрілецького визвольного руху стала найсильнішим фактором формування ідеї збройного захисту незалежності України. Ця традиція є сьогодні прикладом і стимулом для наймолодшого покоління українців, яким доля приготувала відповідальний обов'язок оборонців і будівничих сучасної України.

Для всіх хто цікавиться історією України.

Рекомендовано до друку кафедрою теорії та історії держави і права Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Протокол від 22 грудня 1997 року.

Друкуються за рішенням видавничої комісії юридичного факультету.

Комп'ютерний набір *Валентина Кравчук*
Верстка *Анатолія Бойчука*

АВТОРСЬКІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ

© М.В.Кравчук, 1997

3

Галичина була тим захисним кутком, тим "Пьемонтом України", де могла зберігтися українська національність і розвинути українська культура. Коли прийшов час будувати державу, галичани віддали Україні не тільки свої сили, національну свідомість і європейське знання, а й життя. Галицькі Січові Стрільці — їх роля в українському відродженні неоцінима і перед іменами їх будуть схияти голову всі українці.

Володимир Самійленко

ВСТУП

Минуло сім років незалежності України. Нова українська дійсність повертає нам історичну пам'ять, повертаються символи, історичні явища української духовності, історична правда, яка навмисно спотворювалась і перекручувалась офіційною комуністичною наукою.

Дуже важливе значення в сучасних складних умовах нашого існування має розкриття спаветних сторінок збройної боротьби українців проти чужоземних загарбників за українську державність. Ідея збройного чину наших пращурів важлива для пробудження національної гордості та усвідомлення молодого покоління, якому випадає роль захисників нашої, ще такої слабкої державності.

В історії визвольних змагань України нової доби найяскравішою сторінкою збройного чину нашого народу було Січове Стрілецтво. Теперішнім поколінням лише останнім часом пощастило дізнатися про новітніх лицарів Галичини. Упродовж десятиліть бойовий шлях Легіону Українських Січових Стрільців висвітлювався у нас однобоко, як правило, таврувався ярликами "реакційний", "антинародний" або просто замовчувався. І не дивно, що Москва спрямувала надзвичайну лють і злобу проти УСС, адже вони після гетьмана І.Мазепи вперше в новітній історії України зважилися підняти збройну боротьбу проти панування загарбників над українським народом. Українське Січове Стрілецтво більше 80-ти років тому розпочало збройну боротьбу під бойовим гаслом: "До боротьби проти історичного ворога України, проти Москви! За розбиття московської імперії! За визволення поневоленого українського народу! За вільну українську самостійну держа-

ву!^[22] 1). Тому священна пам'ять про визвольні змагання та традиції затиралась, літературні видання та документи нищились та палились окупантами, а свідомість українського народу отруувалась пропагандою фальсифікації історії України та обманом.

Виступ десятків тисяч галицьких українців добровольцями для визволення України окрили весь народ^[19] 2). Жертовність Січових Стрільців надавала йому сили та віри в самого себе. Легион Українських Січових Стрільців відкрив нову добу в історії всієї України. Він, нарівні із арміями європейських країн, під власним національним прапором розпочав рівну боротьбу за самостійність і незалежність своєї держави^[5] 3). Звитяга Січових Стрільців високо підняла авторитет і престиж української нації на світовій арені.

Після багатолітньої перерви Легион Українських Січових Стрільців став першим українським військовим формуванням у ХХ столітті. Невеликий кількісно, але сильний своїм духом, готовністю до самопожертви в ім'я здобуття Україною своєї державності, за чотири роки Першої світової війни Легион став першорядною бойовою одиницею^[9] 4). Його діяльність була найкращою пропагандою ідей опори на власні сили і збройну боротьбу за Українську Державу. Січове стрілецтво ширило на Західних і Східних землях України ідеї соборності та взаємодопомоги галичан і наддніпрянців. Воно здійснило надзвичайно великий порив і в національному житті, розбудивши свідомість і вивільнивши енергію глибоких верств корінного народу Галичини в галузі культури, письменності, мистецтва, музики^[15] 5).

Створення першої української військової частини — Легиону Українських Січових Стрільців (УСС) — у складі австрійської армії було справді подією великого значення, оскільки це з часів запорізького козацтва, Хмельниччини та Полтави 1709р. Україна свого війська не мала^[11] 6). А національне військо — це не лише реальна, організована сила будь-якого народу, держави. Це і надія, і символ захисту незалежності народу, втілення його свободи навіть тоді, коли немає потреби з кимось воювати.

¹[22] Українські Січові Стрільці, 1914-1920 / За ред. Б.Гнатевича та інш. — Репринтне видання з вид. 1935р. — Львів: Слово, 1991. — С. 7-10.

²[19] Темницький В. Українські Січові Стрільці. — Відень: Союз визволення України, 1915. — С. 22.

³[9] Дорошенко Д. Історія України 1917 — 1923 рр. — Т.1. — Ужгород, 1923.

⁴[9] Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993рр.: Іст.-правове дослід. — Ів-Франківськ: "Плаї", 1997. — С. 24.

⁵[19] Матейко Р.М., Мельничук Б.І. Шляхами стрілецької слави... — Тернопіль, 1995. — С. 34-35.

⁶[11] Кутуляк М. Галичина: Сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. — 1939р.). — Івано-Франківськ, 1993. — С. 127.

В історію українського народу Українські Січові Стрільці вписали славетні сторінки боротьби за волю України. Три з них найбільш віковічні. Перша полягає в тому, що Січові Стрільці стали завершальним актом галицько-українського відродження. Друга — своїми невтомними військовими змаганнями вони звели величезну споруду: незалежну державу, ім'я якої Західноукраїнська Народна Республіка^[6] 1). Третя — це жертвна участь у визвольних змаганнях українського народу 1917-1921 років^[10] 2). В цей час діяли найбільш творчі та здорові сили українського народу, а між ними була і формація Січових Стрільців, яку в часи визвольної війни часто називали "Гвардією Української Армії".

Корпус Січових Стрільців був одним з найбільш дисциплінованих і боєздатних формувань Української Армії^[12] 3). В період Директорії корпус нараховував більш як 20 тис. чоловік і представляв найчисельнішу військову групу армії УНР.

Січові Стрільці завдяки своїй зразковій організованості, дисциплінованості та високій національній свідомості стали ударною військовою силою. Вони вважались найбільш надійним, боєздатним військовим формуванням, що стало вирішальним фактором у критичні періоди боротьби за суверенну і соборну Українську Державу^[20] 4). Роль Українських Січових Стрільців, відданих ідеї відбудови Української Держави у визвольній збройній боротьбі свого народу, — неоціненна^[14] 5).

Про те, якої високої оцінки добились Січові Стрільці, свідчать похвальні характеристики та вислови вдатних державних та військовох діячів. Так, голова Директорії В.Винниченко говорив, що "таке військо трапляється раз на тисячу літ", міністр Військових справ Гетьманату генерал Лігнав стверджував, що "Січовим Стрільцям не дорівнюють у бойовій муштрі навіть колишні частини гвардії мирного часу". Захоплювався Січовими Стрільцями також гетьманський міністр проф. Д.Дорошенко. Після здачі полком у німецькі руки зброї у Києві 30.IV.1918р. він сказав: "Гарні то були хлопці, віддані українській справі", а міністр військових справ УНР генерал Михайло Греків стверджував, що "проти комуністів тільки Січові Стрільці тримаються на фронті".

¹[6] Енциклопедія Українознавства. Т.9. — Париж-Нью-Йорк, 1983. — С. 3449.

²[10] Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів С. та інш. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років ХХ ст.). — Львів: Світ, 1992. — С. 293-356.

³[12] Куцабський В. Корпус Січових Стрільців. Військово-історичний нарис. 1917-1967 рр. — Чикаго, 1969. — С. 8.

⁴[20] Тимченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. — К.: Тиражувальний Центр УРП, 1995. — С. 6.

⁵[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 3-6.

Про бойову славу Українських Січових Стрільців написано вже чимало: це і спогади учасників визвольних змагань, і документи та матеріали, і періодичні видання, і збірки матеріалів^{[7] 1)}. Та для всебічної характеристики Українських Січових Стрільців, оцінки їхньої ролі у створенні Збройних Сил України (адже загони Українських Січових Стрільців становили основу всіх військових формувань Української Держави в 1917-1920 роках) необхідно зробити екскурс в минуле, всебічно проаналізувати і висвітлити організацію та діяльність Українського Січового Стрільцтва. Засобом досягнення цієї мети стали дослідження та вивчення автором широкого комплексу джерел.

РОЗДІЛ 1 НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА УКРАЇНІ. ВИНИКНЕННЯ СІЧОВОГО СТРЕЛЬЦТВА

Національно-суспільне життя Галичини, розбуджене революцією в Європі 1848р., переживши сумні часи 60-70-х років, вийшло на якісно новий рівень. Зародилась і розвинулась українська політична преса, були організовані тисячі читалень, кооперативів, сільськогосподарських об'єднань, створились політичні партії, організувалось народне шкільництво^{[2] 2)}. Завдяки успіхам в освітньому, релігійному, культурному житті Галичина в той час стає центром українського національного руху. Перша російська революція 1905р. пробудила нову хвилю національно-культурного відродження в Наддніпрянщині, що скріплювало духовний зв'язок між обома гілками народу, що був покраєний кордонами.

Маючи свій план національно-державного будівництва, Українська радикальна і Українська соціал-демократична партії приступили в кінці XIXст. до формування молодіжних організацій спортивного (як тоді їх називали руханкового) спрямування в містах, і спортивно-пожежного — в селах, які називались "Сокил" та "Січ". Перше сокильське товариство було організоване в 1894р. за ініціативою інженера В.Нагірного, а першу "Січ" організував відомий громадсько-політичний діяч К.Трильовський у селі Завалля біля Снятина в 1900р.^{[15] 3)} Вже перед Першою світовою війною в Галичині

¹⁾⁷⁾ За волю України. Історичний збірник УСС // В 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви. 1914-1964рр. — Нью-Йорк, 1967.

²⁾¹⁾ Тишчик Б.Й., Вівчаренко О.А. Західноукраїнська Народна Республіка, 1918-1923рр. // До 75-річчя утворення і діяльності. — Коломия, 1993. — С. 9-11.

³⁾¹⁵⁾ Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль, 1995. — С. 5.

налічувалось близько 900 сокильських організацій та понад 1000 "Січей"^{[22] 1)}. Цей рух поширювався і на Буковину.

Рік за роком українські січово-сокильські товариства, гуртучи овіяну козацьким романтизмом молоді, мостили шлях до відродження рідного війська і згуртували молоді. І це, в першу чергу, зрозуміла сама молодіть, знайшовши її ініціаторів, і послідовників серед шкільного загалу. За почином І.Чмоли, П.Франка, В.Кучабського, О.Кучерішки, О.Степанівни, Р.Сушка, О.Яримовича в 1911 році виникає таємний військовий гурток "Пласт"^{[17] 2)}. Завдяки старанням К.Трильовського в 1913р. було затверджено статут січової організації "Січові стрільці" на зразок аналогічного польського "Стшельца". А 18 березня 1913р. у Львові створюється перше академічне стрілецьке військове товариство "Січові Стрільці-І", головою якого обирається В.Старосольський^{[14] 3)}. Майже одночасно виникають ремісничі стрілецьке товариство "Січові Стрільці-ІІ" (голова Семен Горук). Крім Львова, стрілецькі товариства організовуються у Бориславі, Сокалі, Яворові, Бережанах, Бучачі, Тернополі та інших містах.

Українське жіноцтво також виявило себе рішучим прихильником державницької ідеї та активним співтворцем українських військових організацій. З різних жіночих організацій утворився "Жіночий організаційний комітет", який очолила Константина Малицька^{[18] 4)}. Цей комітет займався створенням санітарних курсів, збирав кошти для цієї справи. Зібраний комітетом 9 тис. корон були одним із перших грошових внесків^{[22] 5)}. Крім того, галицькі жінки зайняли гідне місце і в стрілецьких рядах — Олена Степанівна, Софія Галечко, Павлина Михайлишин, Ганна Дмитренко та інш., які здобули славу у боях. Всіх стрілецьких товариств нараховувалось 96^{[15] 6)}, частина з них підпорядковувалась Січовому Союзові, а частина "Соколу-Батькові", яке тоді очолив відомий педагог і громадський діяч Іван Боберський.

Обидва військових товариства "Січових Стрільців" об'єдналися у березні 1914р., що сприяло поліпшенню організаційної роботи, і очолив його комітет у складі В.Старосольського, І. Чмоли, М. Гаврилка, О. Степанівни^{[27] 7)}. 28 червня 1914р. у Львові відбувся січово-сокильський з'їзд (огляд), який присвячувався 100-ї річниці від дня

¹⁾²²⁾ Українські Січові Стрільці. — Львів, 1991. — С. 7.

²⁾¹⁷⁾ Науменко К. Сотник Петро Франко // Армія України. — №80. — 4 травня, 1993.

³⁾¹⁴⁾ Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецьтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 9; Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів. — С. 7.

⁴⁾¹⁸⁾ Рілецький С. Українське Січове Стрільцтво. — Львів: НТШ, 1995. — С. 26-28.

⁵⁾²²⁾ Українські Січові Стрільці, 1914-1920./За ред. Б.Гнаткевича та інш. Львів: Слово, 1991. — С. 9.

⁶⁾¹⁵⁾ Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль, 1995. — С. 6.

⁷⁾²³⁾ Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С. 8.

народження великого Кобзаря. В цей час галицькі стрільці демонстрували свої досягнення, свій вишкіл на вулицях і площах Львова. Особливий ентузіазм народу проявився під час військових вправ на площі "Сокола-Батька", коли демонстрували свій вишкіл озброєні відділи стрілецьких організацій. Свято перетворилось у масову національну маніфестацію за участю 12 тис. чоловік^{[4] 1)}. Це було останнє велике свято перед Першою світовою війною, оскільки того ж самого дня, 28 червня, до Львова прийшла вістка, що в Сараєві вбито престолонаслідника Франца Фердинанда, а через місяць розпочалася перша світова війна.

2-го серпня 1914р. за участю українських політичних партій була створена Головна Українська Рада (ГУР), яка мала б координувати всі політичні кроки з боку українського населення, займатися організацією військових частин^{[19] 2)}. Головою Ради було обрано Костя Левицького, заступниками — Михайла Павлика і Миколу Ганкевича, секретарями — С.Барана і В.Бачинського, касиром — Івана Кивелюка^{[5] 3)}. Рада видала 3 серпня 1914р. маніфест до українського народу в Галичині, закликаючи його до боротьби за визволення цілої України. Організацію військового легіону Головна Українська Рада доручила військовій колегії у складі Т.Рожанковського, М.Волошина, С.Шухевича і Д.Катамая. На засіданні військової колегії, яке відбулося 2 серпня, за участю І.Боберського, М.Геника, Д.Катамая, Т.Рожанковського і С.Шухевича, прийнято для українського війська назву "Українські Січові Стрільці"^{[7] 4)}. 3-го серпня військова колегія визначилась у назві "Генеральний штаб" — і призначила начальником українського військового легіону Т.Рожанковського. Проте, вже 4 серпня, на вимогу австрійської влади, назва була замінена на "Українську Боеву Управу" (УБУ)^{[2] 5)}. Щоправда, командування австро-угорської армії, як і уряд, без ентузіазму поставилось до цієї ініціативи українського громадянства. Перепони чинилися з перших же днів створення легіону. "УСС мали організуватися, — зазначав стрілецький історик О.Думін, — на основі втратившого актуальність царського патенту від 22 серпня 1851р. про формування добровільних військових товариств на час війни"^{[14] 6)}. В

^[14] Гунчак Т. Україна: Перша половина ХХ століття: Нариси політичної історії. — К.: Либідь, 1993. — С.61.

^[2]^[19] Темницький В. Українські Січові Стрільці. — Відень: Союз визволення України, 1915. — С.20.

^[3]^[8] Дорошенко Д. Історія України 1917-1923рр. — Т.1: Доба Центральної Ради. — Ужгород, 1923. — С.22.

^[4]^[7] За волю України. Історичний збірник УСС. — Нью-Йорк, 1967. — С.375.

^[5]^[2] Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.9.

^[6]^[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів, 1991. — С.11.

ньому не передбачалось ні військових звань старшин (офіцерів), ні забезпечення за рахунок військового відомства.

Українська Бойова Управа у своєму складі мала дві секції: секція акції і секція організації. Завдання секції організації полягало у вербуванні добровольців, матеріальному забезпеченні. Головою цієї секції було призначено К.Трильовського. Секція акції у складі Т.Рожанковського (голова), Д.Катамая (заступника), М.Волошина, М.Геника повинна була займатись формуванням стрілецьких підрозділів. Для організації українського легіону австрійська військова влада скерувала 16 офіцерів-українців, хоча УБУ висувала пропозицію про виділення не менше 100 старшин.

6 серпня ГУР і УБУ видали спільний мобілізаційний залик — Маніфест "Головна Українська Рада до всього українського народу". Цей документ також офіційно проголошував утворення нової військової організації "Українські Січові Стрільці". Отже, 6 серпня 1914р. увійшло в історію України як день відновлення Українських Збройних Сил, як день завершення першого етапу галицько — українського відродження. На звернення ГУР та УБУ добровольці прибували або до Львова, або збирались при повітових комітетах. На збірні пункти зголосилося близько 28 тисяч молоді^{[16] 1)}. Відомо, що австрійське командування спочатку намітило сформувати 8 піхотних куренів УСС: у Львові і Станіславові — по два, в Коломиї, Стрию, Тернополі і Чорткові — по одному, при цьому кожен курінь мав 4 сотні, 800 крісів, залишаючись незалежною військовою одиницею^{[15] 2)}. З добровольців у Львові було сформовано першу сотню під командуванням І. Чмоли. Пізніше сформувалось ще кілька сотень, зведені у два курені — першим командував Дмитро Втовський, другим — Ераст Коник.

При формуванні легіону Українських Січових Стрільців австрійська влада виділила для озброєння УСС мізерні кошти (50 тис. корон). УБУ дістала лише 1000 застарілих крісів системи Вердля (гвинтівки), вилучених з офіційних військових частин ще у 1888 році. Одержані кріси були лише на один набій, важкі і без ременів. А план висилки недостатньо підготовлених і неналежно озброєних добровольців на фронт коло Почасва і Радивилова (донедавна Червоноармійська) міг привести до повної ліквідації Січових Стрільців. Рішучий протест коменданта легіону Т.Рожанковського врятував справу, однак йому довелося залишити свою посаду. На його місце було призначено колишнього директора Рогатинської гімназії д-ра М.Галуцького^{[14] 3)}.

^[16]^[10] Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ ст.-К.: Укр. лисьм.-к., 1993. — С.53.

^[15]^[2] Матейко Р. Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль, 1995. — С.10.

^[14]^[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів, 1991. — С.14.

РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ УСС У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ АРМІЇ

Розбита у перших боях австрійська армія відступила на Захід. 30 серпня 1914р. львівські сотні Українських Січових Стрільців переїжджають до Стрия, де зібралось понад 10 тис. добровольців (загальна кількість оголошених до УСС добровольців в цілому краю — 25 тис.). Тут виникли незрозуміння із австрійським командуванням, яке обмежувало чисельність легіону до 2000 стрільців і лише 3 вересня було прийняте компромісне рішення про загальну чисельність легіону в 2500 чоловік, куди відбирали найбільш досвідчених юнаків.

Також проблемою стало складання присяги на вірність Австрії, якої вимагала військова влада. Загал стрілецьтва стихійно протестував проти цього, домагаючись, щоб в текст присяги вставити слова про вірність Україні та українському народові. Проте, після загального хвилювання та вияву протесту, усючі відчувли небезпечну ситуацію, а саме: можливість ліквідації УСС та позбавлення нації важливого поборника її незалежності та самостійності. Усі зрозуміли потребу компромісу, тому усусами було прийнято присягу державі, під прапором якої вони мали йти на бій за волю рідного краю. Один із істориків Українських Січових Стрільців д-р Н.Гіряк стверджує, що добровольці склали окрему присягу своєму польовому духовникові о.Остапу Нижанківському, з такими словами: "Я, УСС, присягаю українським князям, гетьманам, Запорізькій Січі, могилам і всій Україні, що вірно служитиму рідному краю, боронитиму його перед ворогом, воюватиму за честь української зброї до останньої каплі крові. Так мені, Господи Боже й Архангеле Михаїле, допоможіть. Амінь"^{[16] 1)}

Зі Стрия УСС переїхали на Закарпаття і розмістились так: в с.Горондо — команда легіону і курінь Е.Коника, в Страбичеві — курінь Д.Вітовського. Тут же було проведено реорганізацію, а фактично — організацію Легіону УСС. Бойовою одиницею визнано курінь, кожний курінь складався із чотирьох сотень, кожна сотня — з чотирьох чет. Були вжиті необхідні організаційні заходи, налагоджені регулярні військові заняття.

7 вересня 1914 року було створено 10 сотень, які розбито на два та півкурені. Хоч кожен курінь і сотні мали цифрову нумерацію (курінь —

^[16] Нагаєвський І. Історія Української держави ХХ ст. — К.: Укр. письм.-к. 1993. — С. 55.

римською цифрою, номер сотні — арабською), в щоденному житті вони називались за прізвищем команданта. Таким чином, командантом І куреня був призначений чет.М.Волошин, II куреня — чет.Г.Косак, III півкуріня — чет.С.Шухевич. Територіально I і II півкурені були розташовані в Горондо, II курінь — у Страбичеві. У склад І куреня входили сотні В.Дідушка, Р.Дудинського, д-ра Н.Гіряка, О.Дудзянівського, II куріня — сотні С.Горука, О.Семенюка, М.Барана, О.Будяшованого, III півкуріня — сотні Д.Вітовського і Т.Рожанковського. Кожна сотня нараховувала 220 стрільців^{[15] 1)}

До управління Легіону УСС, крім М.Галушинського, входили: заступник С.Томашівський, ад'ютант Д.Катамай, зав. канцелярією М.Новаківський, інтендант Я.Індишевський, помічник-рахівник А.Жила^{[2] 2)}

Матеріальні умови були жахливими. Стрільці носили подертий одяг, старе діряве взуття. Проживали вони в клунах, спали без покривал, харчувались погано. Так вони починали. І якщо не розбіглись, то лише завдяки високій ідеї, якою для них стала боротьба за незалежну Україну^{[14] 3)}

Та хоч військова підготовка, вишкіл проходив дуже швидким темпом, боєздатність стрільців росла. А вже 10 вересня сотня під командуванням В.Дідушка виїхала на оборону карпатських перевалів, адже російські війська окупували практично всю Галичину і австрійське командування кинуло на оборону навіть резерви.

Наприкінці вересня стрілецькі сотні вступили у бій в околицях сіл Гусного, Верещецького та Сянок. З'явилися перші втрати. Від вересня 1914р. почалося і створення новітнього українського війська, яке змушене було воювати спершу за чужі інтереси^{[10] 4)}. Але ні військове командування, ні уряд Австро-Угорщини не допускали думки про самостійну Україну. Тому вони і не могли допустити формування сильного національного війська. Отже, по реалізації ідеї сильного національного війська УСС було нанесено перший удар^{[11] 5)}. Командант УСС М.Галушинський був знову попереджений, що австрійське військове командування вважає кожний курінь самостійною бойовою одиницею, яка призначена для виконання виключно наказів вищого військового командування. А роль команданта УСС М.Галушинського полягала тільки в доведенні цих наказів до командантів куренів. Проте, в другій половині

^[15] Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль. 1995. — С. 11.

^[2] Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С. 13.

^[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецьтва... — С. 18.

^[10] Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська... —

Львів: Світ, 1992. — С. 302-303.

^[11] Кутутяк М. Галичина: сторінки історії... — С. 127-128.

вересня Начальна Команда Армії (далі НКА) позбавила і курені самостійності. Вони були ліквідовані, а сотні перетворені у партизанські загоны кількістю по 20 чоловік. Згідно з наказом від 22 вересня ці 50 загонів (стеж) зобов'язані були проникнути за лінію фронту і вести в тилу російської армії партизансько-диверсійну війну та розвідуку.^{[14] 1)} Однак цей план, як виявилось пізніше, заздалегідь був приречений на провал. Невдача, приписана стрільцям, стала предметом ряду інтриг. У австрійського командування складалася думка, що всі вони здалися росіянам. Наказом генерала Гофмана діяльність стеж була припинена.

5-го жовтня було здійснено нову реорганізацію. Український легіон обмежено тільки двома куренями — під командою Г.Коссака із сотнями М.Барана, О.Букшованого, Р.Дудинського і І.Коссака та під командою С.Шухевича із сотнями О.Будзинського, Д.Вітовського, В.Дідушка, Е.Коника. Після цього 1 курінь був переданий до складу 129 бригади, II-й курінь (дві сотні) придавався 130 бригаді, сотня М.Барана — 131 бригаді, а сотня Е.Коника перетворена у відділи по 50 стрільців для ведення розвідувальної (стежової) служби, що фактично означало розформування сотні. В.Дідушко зі своїми стрільцями був залишений у Чанадівці.^{[2:10] 2)}

У Страбичеві і Горондо залишались, а пізніше туди відправлялись поранені та хворі. Ці села стали осередком формування та вишколу нових сотень, як називали його Січові Стрільці, Коша, Вишколу та кадри УСС. Командантом Коша увесь час Першої світової війни був Н.Грняк. У жовтні австрійські війська провели ряд наступальних операцій, в яких діяв корпус генерала Гофмана у складі 129, 130 (які входили у склад 55 дивізії) і 131 бригад. Разом з ними у бойових операціях брали участь і УСС. Потрібно зауважити, що і в жовтневих боях НКА знову повернулася до ідеї партизанської війни, використовуючи для цієї мети УСС. Правда, сформовані загоны обмежувались 15 стрільцями і набирались із добровольців.^{[2] 3)}

Отже, саме тоді, у вересні-жовтні 1914 року, в боях у Карпатах і на Прикарпатті пройшли бойове "хрещення" галицькі старшини і стрільці Легіону УСС. Тоді ж з'явилися перші жертви (від цих вересневих боїв аж до 1920р. могили січових стрільців будуть розкидані не лише в Галичині, а й по всій Україні). Так, сотня В.Дідушка на Варечках втратила 63 стрільці, тільки протягом 15 жовтня сотня О.Букшованого

зменшилась на 16 стрільців, стільки ж втратила сотня Д.Вітовського у бою під Стриєм.^{[10] 1)}

Невдовзі указом імператора Франца-Йосифа I були нагороджені срібними медалами хоробрості II ступеня В.Дідушко, Л.Коберський і В.Марків. Похвально відгукнувся про бойові дії УСС у наказі по корпусу генерал Гофман. Та цими подяками й нагородами австрійське командування і особливо польські офіцери, які займали в армії високі посади, не змогли приховати свого неприязного ставлення до українського війська.^{[14] 2)}

Потрібно звернути увагу, що за виключенням ряду бойових операцій листопада і грудня 1914р., в яких брали участь УСС, головне їх призначення і використання НКА зводило до розвідувальної (стежної) служби, яка тривала аж до лютого 1915р. Про це свідчить один із старшин УСС, який писав про ті дні, коли Січові Стрільці "брали участь у божевільних (помислу австрійського поручика Генерального штабу Петра Кватерніка) патрулях-двадцятках, що мали за завдання проводити партизанку (! ?) в заплілі російської армії, а мимоходом кажучи, були обраховані на цілковиту ліквідацію цієї, не на руку деяким кругам, стрілецької військової організації".^{[14] 3)}

Січові Стрільці швидко освоювали військову науку і незабаром стали однією із найбездатніших частин австрійської армії.^{[15] 4)} Це підтвердили січеві та лютневі бої у Карпатах, коли саме УСС не раз рятували становище на тій чи іншій ділянці фронту. Розвідувальна служба УСС надавала австрійському командуванню велику допомогу. Корпусна система генерала Гофмана покладала на січових стрільців обов'язки бути "оком фронту". Ніякі, навіть старшинські стежі не могли рівнятися зі стрілецькими, для яких звичайно не було перешкод. Вони своєю відвагою, швидкістю, орієнтованістю, мужністю і прагністю здобували такі необхідні звістки про ворога, що викликали у вищого командування захоплення.^{[22] 5)}

¹⁾¹⁰ Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та інш. Історія українського війська. — С.309.

²⁾¹⁴ Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецьтва. — С.21.

³⁾¹⁴ Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецьтва. — С.21.

⁴⁾¹⁵ Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави... — С.13.

⁵⁾²² Українські Січові Стрільці, 1914-1920 / За ред.Б.Гнаткевича... С.26.

¹⁾¹⁴ Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецьтва. — Львів, 1991. — С.19.

²⁾¹⁴ Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.15; Крип'якевич І.,

Гнатевич Б. та інш. Історія українського війська. — Львів, 1992. — С.306-308.

³⁾² Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.16.

РОЗДІЛ 3 ЛЕГІОН УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ У ЗБРОЙНІЙ БОРОТЬБІ

П'ятимісячна безперспективна боротьба УСС в Карпатах породила серед стрільців сумніви щодо реалізації їхньої ідеї відродження своєї держави. Брати Василь і Петро Дідушки почали проводити проросійську агітацію, яку підтримав тільки М. Баран, що перейшов на сторону росіян. Правда, самі вони залишились в УСС, оскільки антиукраїнська політика російського царизму, чутки про яку доходили до Січових Стрільців стримувала їх від зради українським інтересам. В цей час Галичина була окупована російською армією. Як відомо, ще 3 вересня 1914р. російські війська зайняли Львів. За кілька днів були закриті всі українські інститути та видавництва, а емісар царського уряду граф Бобринський, військовий генерал-губернатор Галичини, повів рішучу боротьбу з "мазепинством", яким вважались все українське^[24]. Спалювались навіть цілі села (так на Березанщині з 3825 садіб спалено 1868). Значна частина свідомої української інтелігенції була депортована в глибини Росії аж до Сибіру^{[11]2)}.

Правда, сотні людей, звинувачених у "зраді", також було розстріляно і повішано військово-польовими судами відступаючої австро-угорської армії. Жахлива трагедія сталася 15 вересня 1914р. в Перемишлі, де угорські солдати шаблями порубали 46 галичан, запідозрених у москвофільстві^{[23]3)}.

Таким чином, нездолене українське населення в Галичині опинилося буквально між двох вогнів: з одного боку мorduвали росіяни за "мазепинство", а з другого — австрійці та мадяри за "русофільство". І в той же час українці змушені були битись за своїх мучителів: одні в рядах російської, другі в рядах австрійської армії; рідні брати воювали один проти одного. Це була одна з найстрашніших трагедій світової війни^{[5]4)}.

Крім того, дестабілізуючим фактором ідейності Українських Січових Стрільців, була розбіжність поглядів, стосовно шляхів досягнення державності України серед самих українців-стрільців. Ця розбіжність поділила Січових Стрільців на дві досить сильні групи — проавстрійську і виключно українську. Перша стала прихильником ідей ГУР, що державність можливо здобути із рук царя, а тому слід виконувати сумлінно всі накази НКА. Таку лінію серед УСС проводили М.Галуцинський, брати Коссаки,

Р.Дудинський, С.Горук, О.Бухшований. Збройна боротьба за здобуття української держави — ось позиція С.Шухевича, братів Дідушків, Д.Вітовського, Д.Палів та інш.

Суперечки між двома фракціями призвели до того, що ГУР за поданням УБУ усунула М.Галуцинського і Г.Коссака з керівних органів війська Українських Січових Стрільців. Проте НКА втрутилась і тут. Всупереч вимозі ГУР вона призначає Г.Коссака командантом УСС, а командантом І-го куреня — С.Горук. Це стало уроком для багатьох стрільців, а С.Шухевич в знак протесту подав у відставку^{[2]1)}.

У березні 1915р. австрійське командування повністю підпорядковує Українських Січових Стрільців корпусові ген.Гофмана, скасовує посаду команданта УСС і ділить їх на два самостійні курені під керівництвом Г.Коссака і С.Горука (пізніше В.Дідушка) та резервну сотню^{[22]2)}. Було також затверджено штатну чисельність усусів — 48 старшин і 220 стрільців^{[10]3)}. Командант М.Галуцинський залишився у складі корпусу як референт легіону. Таку реорганізацію стрілецьтво сприйняло як обмеження самостійності легіону і пониження його значення.

Справжнє ж бойове хрещення Легіон Українських Січових Стрільців отримав у боях за гору Маківка недалеко від Славська, де проти стрільців царське командування направило кілька полків і артилерію. В цих боях, які тривали від 29 квітня до 2 травня, загинуло 42 стрільці, 76 було поранено^{[10]4)}. Однак, незважаючи на значну чисельну перевагу ворога, стрільці не здали позицій, чотириденний бій в Маківці закінчився перемогою УСС.

Маківка — це не тільки символ перемоги великої ідеї. Ця битва одночасно стала іспитом воцільчих і бойових якостей Українського Січового Стрільцтва, яким воно блискуче завершило свій карпатський період трудів і боротьби. Стрільці усвідомили свою військову вартість та перевагу над загарбницькими арміями. Так вирісло Стрільцтво за півроку, даючи українському народові нові великі цінності: новий тип українця та вартісного вояка, якого Україна ще не мала. Завдяки цій перемозі УСС добились повного визнання своєї військової повноцінності від тих, хто до цього принижував їх і їхню добру славу. Так 3-го травня генерал Фляйшман видав наказ по 55 дивізії, в якому, зокрема, писав: "Українські Січові Стрільці... можуть гордо дивитись на свої подвиги, бо повсякчасно

¹⁾²⁴⁾ ЦДАУ (Центральний історичний архів України у м.Києві). — Ф.965. — Оп.1, Спр.25. — Арк.1-20; Спр.47. — Арк.11-25; Оп.2, Спр.20. — Арк.8-19; Спр.88. — Арк.5.

²⁾¹⁾ Кугутяк М. Галичина: Сторінки Історії. — Ів-Франківськ, 1993. — С.125.

³⁾²³⁾ Український вісник, 1921. — 14 вересня.

⁴⁾⁵⁾ Дорошенко Д. Історія України 1917-1923рр.: Доба Центральної Ради. — Ужгород, 1932. — Т.1. — С.25.

¹⁾²²⁾ Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.18.

²⁾²²⁾ Українські Січові Стрільці, 1914-1920/За ред.Б.Гнаткевича та інш. Львів: Слово, 1991. — С.31.

³⁾¹⁰⁾ Крип'якевич І., Гнатевич Б. та інш. Історія українського війська... 1991. — С.31.

⁴⁾¹⁰⁾ Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та інш. Історія українського війська — Львів: Слово, 1991. — С.231, 320.

залишитись в історії слава їхніх хоробрих справ та золотий лавровий листок в історії їхнього народу»^{[15] 1)}.

Українська преса, провідні діячі українських національних партій з захопленням відзначали мужність галицьких стрільців в останніх битах^{[7] 2)}.

Поховавши полеглих товаришів, стрільці ввечері 3 травня зійшли з Маківки в запас бригади. Ще через день у бою під Плішкою курінь отамана Г.Коссака захопив більше тисячі полонених, у тому числі чимало кавалеристів 3-ої дивізії генерала О.Каледіна^{[15] 3)}. У привітанні Загальної Української Ради, створеної у Відні 1915р. із Гур та Союзу Визволення України^{[4] 4)} (до складу останнього входили політичні емігранти з Наддніпрянщини), з приводу боїв на Маківці сказано: "...Ви дали доказ, що український нарід не зрікає своїх прав до самостійного життя та що він має волю і силу вибирати собі ті права кров'ю і залізом. Ви доказали, що довголітня неволя не знизила українського народу до ряду покірних рабів, бо він виродив 'Вас, борців за волю...'»^{[22] 5)}.

Прорив австро-німецьких армій під Горлицями і Тарном змусив російську армію відступити з Карпат. Разом з австрійською карпатською армією рушили і Січові Стрільці. Легіон знову відзначився в боях під Болеховим, Галичем, Завадовим і Семінківцями. В боях під Семінківцями 39 стрільців було вбито, близько 100 поранено та більше сотні взято у полон. З метою вшанування полеглих учасників боїв пізніше насипали велику могилу-курган.

На хвилі загального успішного наступу і переможних боїв УСС новоутвореній у Відні 15 травня 1915 року Загальній Українській Раді (далі ЗУР) вдалося через Міністерство війни і Нагальну Команду Австрійської армії добитись прийняття наказу про створення самостійного 1-го полку Українських Січових Стрільців. Очолив його отаман Гриць Коссак. На жаль, цей процес розвитуку не отримав. Не дійшло і до збільшення чисельності полку, залишалась і попередня структура (два курені) 1-го полку УСС. Наказ до усусів доведено тільки 21 серпня^{[2] 6)}.

Літом 1915р. стрільці окопались над річкою Стрипою біля сіл Соснова і Весела, де перебували до серпня 1916р. На фронті встановилась

^{1)[15]} Матейко Р., Мельничук Б. Шляхи стрілецької слави. — Тернопіль, 1991. — С. 14.

^{2)[7]} За волю України. Історичний збірник УСС. — Нью-Йорк, 1967. — С. 283-314.

^{3)[15]} Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль, 1995. — С. 15.

^{4)[4]} Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ ст.: Нариси політ. історії. — К., 1993. — С. 69.

^{5)[22]} Українські Січові Стрільці, 1914-1920/За ред. Б.Гнатевича та інш. — Львів: Слово, 1991. — С. 34.

^{6)[7]} Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С. 22.

відносна тишина, відновилися зв'язки з рідними, були дозволені відпустки додому і до знайомих. Учні гімназій та студенти отримували відпустки для навчання і складання іспитів. У місцях дислокації стрілецьких сотень читалися реферати з питань історії та культури, було створено курси для безграмотних. До Соснова прибув ідеологічно-виховний відділ "Пресова квартира". Йшов збір матеріалів до першого журналу Українських Січових Стрільців "Шляхи" стосовно історії стрілецьтва. Стрільцями поети і пісняри Левко Лепкий, Роман Купчинський та керівник оркестру Михайло Гайворонський складали нові пісні. Стрілецька пісня стала джерелом

"одушевлення" та віри в перемогу ідеї УСС не тільки для їх виконавців, а й для всіх, хто оточував стрільців. Чимало цікавих малюнків з побуту стрілецьтва зробили О.Курилас, Ю.Буцманюк, Р.Сорохтей, Л.Гець. Студент-історик Василь Дзвіковський збирав матеріали по історії легіону, а Т.Мойсейович та І.Ванець займалися фотографією. Одночасно проводилися заняття з військового вишколу стрільців і старшин.

Таким чином, використовуючи перерву в бойових діях на австрійсько-російському фронті, яка тривала аж до червня 1916р., УСС продовжували виховувати новий тип українця, піднявши приглушений війною рівень культури, літератури, мистецтва, а з другого боку — через його формування загострились політичні протиріччя. Основне з них — проавстрійський настрій команданта 1-го полку УСС-ів от.Г.Коссака і його однодумців^{[10] 1)}. 18 листопада після звернення старшин до Загальної Української Ради з вимогою про зняття його з посади конфлікт був вирішений. З 16 березня командантом 1-го полку УСС був призначений австрієць п/п-к Антін Варивода, а Г.Коссак переведився на посаду команданта 1-го куреня. Проте, в травні відбулася заміна Г.Коссака, і командантом 1-го куреня призначено сотника О.Лисняка^{[6] 2)}.

Під час перебування УСС у Соснові надійшов наказ про об'єднання двох куренів у Перший полк з безпосереднім підпорядкуванням. На озброєнні полку УСС були прийняті скоростріли, міномети, піхотні гармати, видано однострій і полкові відзнаки. Полк мав таку структуру: два курені піхотні по 4 сотні, одна технічна сотня, відділ

^{1)[10]} Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та інш. Історія українського війська. — Львів: Світ, 1992. — С. 331-332.

^{2)[6]} За волю України. Історичний збірник УСС. — Нью-Йорк, 1976. — С. 407 (Полковий наказ № 183).

скоростріль, відділ мінометів та об'єднані тилові підрозділи — обози, санітарна служба та ліквідація^{[22] 1)}.

У серпні 1916р. леґіон перевели під Бережани, де він окопався на пагорбі Лисоня. І в цей момент НКА наносить новий удар по національному рухові Українського Стрільцтва. Полк УСС розбивається на два незалежних курені: один — бойовий, другий — запасний^{[10,9] 2)}. Ці події викликали поганій настрій серед УСС і почуття незаслуженої зневаги та призвели до того, що бої 1916 року стали кривавими, трагічними сторінками в історії УСС. У серпневих та вересневих боях за Лисоню полк Українських Січових Стрільців втратив понад 1000 убитими, пораненими й полоненими. Німецькі старшини, що самі завжди були зразками військового обов'язку й лицарської самопожертви, дивлячись на стрільців, говорили: "Гордий цей народ, що має таких лицарських синів"^{[15] 3)}. З останнього бою вдалося врятувати лише 20 стрільців під командуванням четаря Г.Труха і команданта полку. Так катастрофічно завершилися 1916р. для 1 полку УСС^{[22] 4)}. Змушений був піти у відставку його командант Антін Варивода. А рештки полку збирались до Коша і до Вишколу, що перебували в селах Пісочне, Веринь, Надітичі, Розвадів Миколаївського повіту. Великі втрати потрібно було доповнити й замінити новим елементом, дещо молодшим, але краще вишколеним, більш дисциплінованим та з більшим військово-технічним знанням. "Відновча" робота тут тривала аж до березня 1917 року, проте вже без належного ентузіазму. Вишколом УСС — навчальним центром для новобранців і виздоровів-фронтників командував М.Тарнавський^{[14] 5)}.

¹⁾²²⁾ Українські Січові Стрільці, 1914-1920 / За ред. Б.Гнаткевича. — Львів: Слово, 1991. — С.58.

^{2)10,9)} Крип'якевич І., Гнаткевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська. — Львів: Світ, 1992. — С.334; Кравчук М.В. Правоз основи будівництва Національних збройних Силх України в 1914-1993рр. — Ів-Франківськ: "Глай", 1997. — С.35.

³⁾¹⁵⁾ Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль, 1995. — С.32.

⁴⁾²²⁾ Українські Січові Стрільці, 1914-1920 / За ред. Б.Гнаткевича. — Львів, 1991. — С.71.

⁵⁾¹⁴⁾ Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецьтва... — С.40.

РОЗДІЛ 4. УКРАЇНСЬКЕ СІЧОВЕ СТРЕЛЬЦТВО ПІСЛЯ ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В РОСІЇ

Відновлений 1-ий полк УСС-ів вийшов на поле бою під Бережани (с.Куроплатники) тільки 17 березня 1917р. вже після Лютневої революції в Росії. Полк у своєму складі мав два курені, по три сотні в кожному. Очолюв полк командант, чех за національністю п/п-к Франц Кікаль^{[2] 1)}, пізніше полк було переформовано в курінь. Та злам 1916 року не сприяв піднесенню національного духу. Зневіра збільшилася в думках українських політиків, а після прийняття царського патенту від 4 листопада і відповідного Акту від 5 листопада 1916 року про передачу Галичини під управу поляків був здійснений саморозпуск Загальної Української Ради — акт визнання своєї поразки в політичному і національному відродженні. Функції організатора національно-державного визволення прийняла Українська Парламентська Репрезентація^{[2] 2)}. Протестуючи проти антиукраїнської політики Австрії, Українські Січові Стрільці кілька разів ставили питання про розпуск леґіону, але Бойова Управа та Українська Парламентська Репрезентація зі стратегічних міркувань стримували від такого кроку^{[13] 3)}.

Бажання воювати в Українських Січових Стрільців увесь час зменшувалось, особливо після проголошення 9 червня Центральною Радою І Універсалу про автономію України у складі Росії. Визволення нація почала після довгих років неволі творити своє життя. Почалося також творення Української Національної Армії, рідного війська — найвищої гордості нації. Це було те, до чого прагнули і УСС. Бувші російські дивізії і корпуси українізувалися.

Під Бережанами, в процесі протистояння українців двох імперіалістичних держав, почалися "братання" — обмін часописами і книжками, спілкування; зав'язувались близькі, дружні відносини. УСС та бувші царські солдати (українці більшовицької російської армії) ставились один до одного як сини однієї нації, як рідні брати, що дуже не подобалося вищому австрійському командуванню. Команда Армії перекинула УСС на іншу фронтву позицію як дивізійний запас під Конюхи^{[2] 4)}, оскільки почала підозрювати їх в державній нелояльності, в плановому дезертирстві та деморалізації власного фронту.

Під Конюхами відбувся останній значний бій УСС у складі австрійської армії під час Першої світової війни. В цей бітві

¹⁾²⁾ Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.26.

²⁾²¹⁾ Тищук Б.Й., Віварченко О.А. Західноукраїнська Народна Республіка. — С.17.

³⁾¹³⁾ Лазарович М. Місце стрілецької ідеології в листопадській національно-демократичній революції. — Івано-Франківськ, 1993. — С.11.

⁴⁾²²⁾ Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.27.

втрали Стрілецтва були дуже великими. Із 952-х стрільців залишилось 444, (врятувались технічна, будівельна і гуцульська сотні, 1 відділ скорострільів та 1 відділ "боротьби з близу" (мінометів), а з 46 старшин — 9^{[10] 1)}). Було багато полонених, більшість з яких попала до табору полонених в Дарниці коло Києва. Всіх полонених старшин УСС було відправлено в глибину Росії.

Пізніше із залишків УСС було сформовано три сотні, які уже не мали визначеної структури і їх використовувала НКА на різних ділянках фронту. А в кінці серпня 1917р. всі відділи УСС зведено до Залісся на Чортківщині, з новоприбулим з Вишолу куренем було відновлено український легіон, командантом якого призначено українця от. М.Тарнавського^{[14] 2)}. Та вже 6 січня 1918 року М.Тарнавський був відкликаний і на його місце призначено сот. Осипа Микитку^{[14] 3)}. Український легіон розташували в с.Сковетині і с.Шишківці, що на Борщівщині.

Таким чином, річка Збруч знову стала кордоном, який і надалі розмежував Україну на дві, завжди прагнучих одна одної частини. За таких обставин з ініціативи Д.Вітовського 26 травня 1917 року було скликано таємну нараду старшин бойових куренів Вишолу і Коша з метою виробити план дії УСС на майбутнє. Більшість старшин, серед яких були О.Букшований, І.Сіяк, Г.Коссак, висловили пропозицію розпустити полк УСС і повернутись на батьківщину для боротьби за національну незалежність Галичини. Але представник К.Левицького і Є.Петрушевича, який прибув з Відня, вимагав зберегти українську військову організацію^{[14] 4)}.

В грудні 1917 року відбулася друга нарада старшин, де затвердили пропозицію Д.Вітовського про створення Української держави на Західній Україні^{[2] 5)}. Детальний план побудови Української Армії на Західній Україні, кінцевою метою якого була самостійна Україна, розробив Д.Палітв^{[2] 6)}.

В лютому 1918 року разом з австрійською окупаційною владою Легіон УСС перекидається на Херсонщину, де увійшов до групи аркінязів Вільгельма Габсбурга (його стрільці називали Василем

¹⁾[10] Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та інш. Історія українського війська. — Львів: Світ, 1992. — С. 342.

²⁾[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 49.

³⁾[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 51.

⁴⁾[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 46.

⁵⁾[2] Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С. 28.

⁶⁾[2] Там же. — С. 29.

Вишиваним), що був на той час командантом військової групи в Олександрівську^{[11] 1)}. У наказі, оголошеному галицьким стрільцям, що вступали на землю Наддніпрянської України, говорилось: "Ніяких насильств і боротьби не зводити, а суперечки налагоджувати поки своїм громадським судом. Кара смерті заборонена... Поведене з людьми має бути чемне, миле, але не фаміліярне...говорити тільки по-українськи до населення"^{[14] 2)}.

З галицьких стрільців було також сформовано агітаційну сотню, яку очолив Д.Вітовський, із завданням ведення пропаганди серед українського населення. Але виявилось, що подільські села взагалі симпатизують більшовикам, а не своєму державному проводу у Києві, і тому потреба в пропаганді відпала^{[14] 3)}.

Галицькі старшини і стрільці незадоволено зустрічали "жандармські" циркуляри і часто не виконували їх. У своїх спогадах В.Вишиваний писав, що начальник Генерального штабу генерал Арц показував йому сотні доносів на УСС про те, що січовики відмовляються брати участь у каральних акціях^{[14] 4)}.

Вороже ставлення до себе з боку австрійського командування УСС відчувало на кожному кроці. На початку жовтня 1918 року, всупереч проханню Є.Петрушевича про переведі УСС до Львова, австрійське командування Січових Стрільців відправляє подалі від свого краю — на Буковину, де вони і знаходяться до збройного повстання у Львові^{[2] 5)}.

І все ж таки, завдяки діяльності кращих ідейних синів народу Західної України УСС, а не політиків, та невичерпній енергії, самопожертві двох найсамовідданіших діячів Д.Палітви і Д.Вітовського була реалізована ідея створення української державності в Західній Україні. Збройний виступ українців наслідок "Листопадового чину", боротьба за Львів в значній мірі були духовним і збройним ділом Українського Січового Стрілецтва. (Деякі публіцисти та історики вважають "Листопадовий чин" головним політичним і бойовим досягненням УСС, недооцінюючи значення чотирирічної збройної боротьби проти російського імперіалізму). Отже, збройний переворот 1-го листопада 1918р., очолений Дмитром Вітовським і забезпечив проголошення незалежної Західноукраїнської Народної Республіки.

¹⁾[11] Гріняк Н. Полковник Василь Вишиваний. — Вінніпег-Канада, 1956. — С. 17; Енциклопедія Українознавства. Т.9. — С. 3449.

²⁾[14] Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — С. 51.

³⁾[14] Там же.

⁴⁾[11] Гріняк Н. Полковник Василь Вишиваний. — Вінніпег-Канада, 1956. — С. 28; Українські Січові Стрільці, 1914-1920, 1991... — С. 101-102.

⁵⁾[2] Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С. 28.

Тим самим мета Українських Січових Стрільців, з якою вони вийшли на боротьбу в Першій світовій війні, була ними ж і досягнута без будь-якої сторонньої допомоги^{[9] 1)}, що може стати темою окремого дослідження.

Що стосується діяльності Легіону Українських Січових Стрільців, то вивчаючи її необхідно звернути увагу на наявність в його структурній побудові запасної частини, резервної сотні УСС (Кіш УСС), як його іноді називали "Кадру", що займався поповненням на території усієї Галичини, часом навіть за лінією фронту^{[14] 2)}. Як структурний військовий підрозділ він був створений в березні 1915 року^{[10] 3)} наказом Верховного командування Армії. Впродовж 9 місяців він стояв у Замковій Полянці (під Мукачево), куди збирались всі росіяни по території війн УСС^{[2] 4)}. Такі ж збірні пункти були у Львові, Станіславові, Володимирі-Волинському, Ковелі, Луцьку, Сигоді, Відні та інш. містах^{[6] 5)}. У той період Кіш нараховував біля 250 стрільців, які протягом 4 — 6-ти тижнів опановували володіння зброєю, навчались бойових вправ^{[22] 6)}. Поряд з бойовою підготовкою молодих галичан навчали писати, читати, прилучали до культури. В підрозділі діяли стрілецький хор, бібліотека. Крім того, молоді стрільці активно допомагали місцевому населенню проводити сільськогосподарські роботи. Кіш УСС організував три комісаріати УСС на Волині, які керували освітньо-виховною роботою і шкільництвом та сформували "Пресову квартиру" УСС, яка мала свої відділи в полку, Коші й Вишколі УСС. Вишкіль спочатку входив у структуру Коша, а з листопада 1915 року став окремою структурою, якою командував М.Тарнавський^{[10] 6) 7)}, згодом п-к К.Люсарчук, отаман Г.Коссак і С.Краснопера.

Таких частин в австрійській армії не було. Часто її новобранців, особливо з числа національних меншин імперії, без елементарної підготовки кидали у бій, і це навіть призводило до їх знищення. За допомогою Вишколу Українським Січовим Стрільцям подібних помилок вдавалося уникнути. Під керівництвом старшин учбовий підрозділ досягав високої індивідуальної підготовки і згуртованості підрозділів. У Вишколі готували підстаршин у Роздолі і старшин у Трускавці. За роки війни чез-

^{1) 9)} Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993рр. — Ів-Франківськ: "Плай", 1997. — С

^{2) 14)} Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменярь, 1991. — С.29.

^{3) 10)} Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська... — С.353.

^{4) 2)} Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — С.15

^{5) 8)} Енциклопедія Українознавства. Т.9. — Париж-Нью-Йорк, 1980. — С.3449.

^{6) 2)} Українські Січові Стрільці, 1914-1920 / За ред. Б.Гнаткевича... — С.103.

^{7) 10) 6)} Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та ін. Історія українського війська... — С.354; Енциклопедія Українознавства. — Париж-Нью-Йорк, 1959. — Т.3. — С.1042; Т.9. — С.3449.

нього пройшли підготовку понад 10 тисяч стрільців і старшин. Завдяки цьому Українські Січові Стрільці були найкраще вишколеними частинами визвольних змагань.

У цей же час набирали сили друга вітка стрілецтва — Січові Стрільці, одна з найкращих регулярних формацій Армії УНР у 1917-1919рр., яка мала різні форми організації. Галицько-буковинський курінь Січових Стрільців, 1-й курінь СС, Полк СС, Окремий загін СС, Дивізія СС, Осадний корпус Січових Стрільців, Група СС. Незмінним її командантом став колишній старшина Євген Коновалець, який прибув до Києва після звільнення з полону в Царицині. Про велике бажання Української Центральної Ради отримати в допомогу УСС М.Грушевський писав так: "З огляду на велику цінність, яка виявлялась за відділами галицьких Січових Стрільців, що організувались на Україні за воєннополонених і виселенців і віддавали важну прислугу в боротьбі з большевиками, дуже бажано було в даній хвилі дістати такі січові дружини з Австрії"^{[9] 1)}. Озброєні залізною дисципліною та високими ідейними засадами демократії, УСС виправдали ті надії, які на них поклада Українська Центральна Рада.

ВИСНОВКИ

Аналіз діяльності Українських Січових Стрільців в ході їхньої героїчної боротьби за волю України дає можливість зробити ряд висновків і узагальнень.

Отже, Українські Січові Стрільці, усуди, Легіон УСС — єдине українське національне формування у складі австро-угорської армії, яке було створене з добровольців у відповідь на заклик Головної Української Ради. Вони були першими українськими військовими частинами на бойовищу Європи після Полтави 1709р.

Саме вони відіграли значну роль для відновлення військових традицій, українського патріотизму, створення військового термінології та лексики, відродження військового фольклору, пісні й музики. Січові Стрільці, як цілком правильно відзначає літописець стрілецтва доктор І.Іванець, "проявили всі прикмети ідейних борців": дисципліну, совісність, сміливість, гарт духу і тіла. Дали приклад героїства й самопожертви. Кров'ю і словом позначили свій шлях від сонних сіл Закарпаття, через Галич і Поділля, Запоріжжя, по Київ, "матір городів руських". На цьому предвоєнному шляху боротьби за Велику Україну розсіпани по всіх українських землях стрілецькі кості та живі спомини

^{1) 9)} Грушевський М. Ілюстрована Історія України. — Київ, 1918. — С.563.

про стрілецькі діла^[15] 1). Таким чином, історія Українських Січових Стрільців — це невід'ємна частина трагічної історії української нації, розділена чужими кордонами, зокрема її військової історії, а самі вони — наше українське військо.

Легіоном січовиків запроваджено самобутній спосіб комплектування і підготовки поповнення військових частин УСС шляхом створення "резервної сотні" зі збірними пунктами у Львові, Сигоді, Відні та формування підрозділу Вишколу, що збергло життя тисячам молодих стрільців та завдяки чому в майбутньому частини УСС були найкраще вишколеними частинами Української Армії.

Українське Січове Стрільцтво — це апофеоз всенародного визвольного руху, це висока самопожертва народу України в ім'я національного відродження, визнання ідей українських військово-патріотичних організацій, підтвердженням чого служить масовий запис добровольців (більше 28 тисяч) у ряди військовиків^[9] 2). Перша світова війна показала, що до формування військових структур український народ Галичини був готовий. Але тільки готовий. Реалізувати цю готовність в історичному плані не вдалось з причини відсутності широкої військової організації та видатних військових лідерів, про що свідчить часта зміна командантів Українського легіону. За чотири роки на чолі УСС стояли Теодор Рожанковський, Михайло Галуцинський, Григорій Косах, Антін Варивода, Франц Кіхаль, Дмитро Кренжаловський, Мирон Тарнавський, Осип Микитка, та ні один з них не очолив "Листопадовий Чин", внаслідок якого 1 листопада 1918р. було проголошено ЗУНР.

Досвід боротьби усією за волю українського народу підтвердив, що кожна пригноблена нація рано чи пізно піднімається до розуміння свого становища й неминуче приходить до утвердження своєї державності різнорізними шляхами. Неодмінними умовами розбудови державності є національні, політичні, економічні, культурні, зовнішньо-політичні чинники. При цьому особлива роль у відродженні держави належить військовій організації. Недостатнє врахування цих вимог призвело до втрати державності на західноукраїнських землях. Історія свідчить, що навіть політичні партії на той час не усвідомлювали роль війська в національно-державному будівництві, єдиним шляхом здобуття національної держави вони вважали мирний.

Але Українське Січове Стрільцтво — це не тільки ті формально зареєстровані в канцеляріях стрілецьких формацій люди, які вели

^[15] Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави... — С.59.

^[9] Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України 1914-1993рр. — Івано-Франківськ: "Плаї", 1997. — С.39.

збройну боротьбу за волю України. УССтрільцтво, як носій революційної і визвольної ідеї — одночасно символ і репрезентант тих багатьох тисяч інтелігентської, селянської, робітничої молоді, що в серці носили Стрільцьку ідею, визнавали її та заради неї працювали і за неї боролися. Це була та широка громада молодішої генерації по обох боках Збруча, що в новітній добі нашої історії несла бойовий прапор української державності та створила новий тип українця^[18] 1).

Ставлячи Українське Січове Стрільцтво як найкращий виховний приклад для сучасної української молоді, треба підкреслити її основні моральні спонуки, що були головними мотивами громадсько-політичної праці і збройного чину Українського Січового Стрільцтва.

Це, насамперед, було почуття відповідальності, яке керувало всією поведінкою січового стрільця, адже тільки це почуття могло зібрати тисячі української молоді в рядах Стрільцтва. Не останню роль відігравало почуття обов'язку по відношенню до своєї Батьківщини. Українське Січове Стрільцтво взяло на себе обов'язок праці і боротьби за визволення України і за її незалежну державність. І цей обов'язок воно добровільно, чесно, совісно та з гордістю виконувало. І, нарешті, тим найсильнішим моральним приводом Стрільцького визвольного чину була віра Січових Стрільців у їхню ідею та її перемогу. Віра — це той духовний елемент людської душі, який є джерелом моральної сили людини, який переборює всі труднощі, перешкоди і веде людину до перемоги.

Глибока віра Українських Січових Стрільців в перемогу їхньої основної ідеї — визволення України і її щасливе майбутнє, виросла з їхнього патріотизму, гарячої любові до Батьківщини та бажання бачити її вільною. Вони вірили в успіх своїх зусиль і вона давала їм силу переносити всі негаразди долі. Віра надихала їх до героїчних подвигів, жертвних вчинків і тяжкої праці. І ось, подвиг героїчного покоління Українських Січових Стрільців сьогодні знов стає збройним символом українського безсмертя.

^[18] Ріпецький С. Українське Січове Стрільцтво. — Львів: НТШ, 1995. — С.333.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гирняк Н. Полковник Василь Вишиваний. — Вінніпег-Канада, 1956. — 70с.
- Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. — Львів, 1990. — 40с.
- Грушевський М. Ілюстрована Історія України. — Київ, 1918. — С.563.
- Гунчак Т. Україна: Перша половина XX століття: Нариси політичної історії. — К.: Либідь, 1993. — 288с.
- Дорошенко Д. Історія України 1917 — 1923 рр. — Т.1: Доба Центральної Ради. — Ужгород, 1923. — 437с.
- Енциклопедія Українознавства. Т.9. — Париж-Нью-Йорк, 1983.
- За волю України. Історичний збірник УСС // В 50-ліття збройного виступу Українських Січових Стрільців проти Москви. 1914-1964рр. — Нью-Йорк, 1967.
- Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993рр.: Іст-правове досл-ня. — Ів-Франківськ: "Плаї", 1997. — 292с.
- Крип'якевич І., Гнатевич Б., Стефанів З. та інш. Історія українського війська (від княжих часів до 20-х років XX ст.). — Львів: Світ, 1992. — 712с.
- Кугутяк М. Галичина: Сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. — 1939р.). — Івано-Франківськ, 1993. — 200с.
- Кучабський В. Корпус Січових Стрільців. Військово-історичний нарис. 1917-1967 рр. — Чикаго, 1969. — 663с.
- Лазарович М. Місце стрілецької ідеології в листопадовій національно-демократичній революції. — Івано-Франківськ, 1993. — С.11.
- Литвин М.Р., Науменко К.Є. Історія галицького стрілецтва. — Львів: Каменяр, 1991. — 200с.
- Матейко Р., Мельничук Б. Шляхами стрілецької слави. — Тернопіль, 1995. — 69с.
- Нагаєвський І. Історія Української держави XX ст.-К.:Укр.письм-к., 1993. — 413с.
- Науменко К. Сотник Петро Франко // Армія України. — № 80. — 4 травня, 1993.
- Ріпецький С. Українське Січове Стрілецтво. — Львів: НТШ, 1995. — 358с.
- Темницький В. Українські Січові Стрільці. — Відень: Союз визволення України, 1915. — 40с.
- Тиченко Я. Українське офіцерство: шляхи скорботи та забуття. — К.: Тиражувальний Центр УРП, 1995. — 258с.
- Тищик Б.Й., Вівчаренко О.А. Західноукраїнська Народна Республіка, 1918-1923рр.// До 75-річчя утворення і діяльності. — Коломия, 1993. — 120с.

Українські Січові Стрільці, 1914-1920 / За ред. Б.Гнаткевича та інш. — Репринтне відтворення з вид. 1935р. — Львів: Слово, 1991. — 160с.

Український вісник, 1921. — 14 вересня.

ЦДІАУ (Центральний історичний архів України у м.Києві). — Ф.365. — Оп.1, Спр.25. — Арк.1-20; Спр.47. — Арк.11-25; Оп.2, Спр.20. — Арк.8-19; Спр.88. — Арк.5.

ДОДАТКИ

Засідання Боевої Управи¹⁾
у Львові, дня 2-го серпня 1914 р.

Присутні: Генік, Катамай, Рожанковський, Стефан Шухевич, Боберський.

По короткій дебаті рішено, щоб добровольці називалися: Українські Січові Стрільці. Це тому так, щоб всякі партійні відтінки зникнули. Не Сокільські Стрільці, не Січові Стрільці, але Українські Січові Стрільці. І Боберський жадав, щоб звалися "Українські Стрільці", бо "Січові" нічого не говорять чужим народам. Що це є: Січовер Шютцен? Українніше Шютцен розуміти можна зараз. Жадання це упало.

Рішено, щоб прикази до впорядку давати після правильника для піхотинців, який видав Укр. Січовий Союз і Сокіл-Батько не узгляднити цієї ухвали.

Крій шапки прийнято такий, як є крій шапки Укр. Січового Союзу, тому, що хоч вона не є легка своїм виглядом і кроєм, але має ошивку до закладання взими на уха. Як відзнаку на переді шапки прийнято "левика" з шапок Сокільських Стрільців.

Організація має обнимати цілий нарід і всякі політичні відтінки мають відпасти.

Звернення Української Боевої Управи до Українських
Січових Стрільців

Січень 1916

Товариші!

Уже другі Різдяні Свята і другий Новий Рік переживаєте Ви зі зброєю в боротьбі з найтяжчим ворогом нашої національної самостійності.

Нечисленні Ваші ряди — та не Ви тому винні, ані наш народ, ані його центральні організації. Ворожий вітер і тепер, в часі цієї всесвітньої заверухи — вії нам в очі, і треба лише подивляти, що, незважаючи на це і на численні бої і страти, які Ви в них понесли,

¹⁾ Подані в додатках документи і матеріали зібрані автором на підставі наукових джерел. Текст викладений мовою оригіналу.

ряди Ваші майже не рідшають, а пороблені в них ворожими кулями прогалини — виповняються новими добровольцями.

І це вже доказ великої життєвості ідеї, за яку Ви вийняли з піхви меч Богдана і пішли у криваві бої!

А бої ті принесли славу і Вам і цілому українському народові та справі його осоточного визволення. Бої ці доказали цілому світові, а передусім тим із наших земляків, що притиснені ворожою силою попали в зневіру і втратили надію на кращу будучність, — що кров Богдана, Богуна і Виговського пливе в жилах нашого народу і що треба лише іскри, як та, що упала під час теперішньої всесвітньої пожежі, щоб любов, до Вітчизни і до її Свободи проявилась в чиннім і героїським виступленню зі зброєю в руках.

Ваш виступ, Ваша боротьба — це перший світовий чинний об'яв збройної боротьби за нашу національну самостійність від славного, хоч нещасного полтавського бою і золотими буквами запише історія на своїх скрижалях імена тих, що брали участь у Ваших боях і подвигах.

Українська Боева Управа пильно слідить за тою дорогою слави, що Ви нею ідете, дорогою, що значена кров'ю найкращих синів України.

Ми твердо пересвідчені, що та кров не надармо пролита і що Ваші героїські діла так, як вже тепер принесли велику користь нашому народові в надзвичайно тяжкій порі, — так ще більше принесуть її в нашій найближчій і дальшій будучності.

З нагоди Різдяних Свят — вислали ми спільно з віденським Жіночим Комітетом — через нашого делегата проф. Боберського — наші святочні дарунки. Нехай мале стане за велике і буде доказом тої любови, якою оточує Вас і Ваше Ім'я український народ.

Українська Боева Управа, — засилаючи Вам на вступі у Новий Рік, що так много може заважити для нашої будучності, — свій щирий привіт, бажає Вам і дальших щасливих успіхів, бажає Вам завзяття, витривалості і єдності, та кличе:

Слава воскресителям української воєнної слави!

За Українську Боеву Управу:

Вол. Сінгалевич
Вол. Темницький
Д-р Кирило Трильовський

Звіт з наради у Відні 24 і 25 липня 1917 року

З почину Української Боевої Управи й Української Парляментарної Репрезентації відбулася у Відні 24 і 25 липня 1917р. під проводом посла Романчука довірочна нарада українських парляментарних послів і членів Палати Плів, членів Української Боевої Управи, представників Українського Січового Стрілецтва, висланців українських політичних партій (нац. дем., радикальної і соц. дем.), представника Союзу визволення України та представників української академічної молоді. Цей збір ствердив, що Загальна Українська Рада не існує, супроти того узнав себе компетентним рішати про справу Українського Легіону. В основній і дуже оживленій дебаті стверджено однодушно, що незважаючи на страшні жертви крові, принесені українськими жовнірами на всіх полях бою та не менше страшні жертви здоров'я, життя і майна, понесені українським цивільним населенням у цій війні в обороні цілості й ненарушеності монархії, австрійське правительво постійно нехтує права українського народу:

1. по відвоюванню східньої Галичини віддано український народ поновно під ненависну польську адміністрацію;

2. зайняті українські землі — часть холмської губернії влучено до Польського Королівства проти волі місцевого українського населення і цілого українського народу взагалі, а зайняту часть Волині трактується як домену польської державності, дозволяючи під авторитетом військової управи переводити тут насильну польонізацію цілого українського життя;

3. Українських Січових Стрільців не трактувалося і не трактується ні відповідно до їх первісного призначення, умовленого в серпні 1914р. поміж правительством і Головною Українською Радою, ні відповідно до їх заслуг, патріотичного самопожертвування та національно-політичного значення;

4. в цій хвилі вступають на цю часть української галицької землі, на котрій вже заведена була українська адміністрація, союзні війська й австрійська адміністрація — та разом з тим заходять небезпека, що знову буде привернена неукраїнська, українському народові ворожа адміністрація.

Після цього збір ствердив, що справа Легіону Українських Січових Стрільців в'яжеться тісно з цілою низкою важних політичних питань і з огляду на це прийняв ряд ухвал, передаючи їх Українській Парляментарній Репрезентації до негайного переведення. Вікін збір

перевів реорганізацію Української Боевої Управи, змінючи назву на: "Центральна Управа Українських Січових Стрільців", та іменуючи нових членів цієї інституції. У Відні, дня 30 липня 1917 року. За президію збору: Юліян Романчук, в.р., голова; д-р Володимир Загайкевич, в.р., писар.

До ЦУ УСС вибрано: пп. Івана Боберського, д-ра В.Загайкевича, Р.Заклинського, А.Жука, д-ра І.Макуха, д-ра С.Рудницького, д-ра Степана Смаль-Стоцького, Вол.Темницького. Центральна Управа УСС уконститувалася таким способом: д-р С.Смоль-Стоцький — голова, д-р В.Зайкевич і В.Темницький — заступники голови, д-р С.Рудницький і Р.Заклинський — секретарі, І.Боберський — скарбник, А.Жук — референт видавництва, д-р І.Макух — референт комісаріятів УСС в краю. ЦУ УСС іменувало четаря д-ра В.Старосольського своїм відпоручником до УСС. На першій засіданню Центральної Управи обговорено принципиальні і біжучі справи стрілецтва, вислухано звітлення відпоручника про бажання і потреби стрільців, начеркнено плян роботи і ще розділено між членів ЦУ поодинокі реферати.

Звернення старшин УСС до Української Парляментарної Репрезентації у Відні

Постій, дня 12-го грудня 1917.

На припоручення збору офіцерів УСС, зібраного на нараді дня 11-го грудня 1917 в місці постою, пересилаємо Хвальний Парляментарній Репрезентації резолюції, ухвалені в справі дальшого існування, зглядно розв'язання УСС.

Одна резолюція, за дальше існування УСС, є резолюцією більшості, друга, за розв'язання — належить до меншості. Одну і другу уважати належить, як заявля, як вислід думок і почувань, що нуртують серед УСС, а подаємо їх для орієнтації. Резолюцію, якою віддано оконечне рішення справи дальшого існування УСС, зглядно їх розв'язання в руки Парляментарної Репрезентації — прийняти всіми голосами.

Пересилаючи ці резолюції, позваляємо собі якнайсильніше підчеркнути цю послідню, і звернути увагу на це, що ці люди, які її ухвалили, ждуть на її виконання. Ми здаємо собі справу з цього, що стрілецтво за цілий час свого існування ухвалювало може більше резолюцій, чим це чинити було повинно і тим самим зменшувало їх

вартість. Але тепер, серед сьогоднішніх обставин, просимо зрозуміти нас, вичути цю невиносиму атмосферу, серед якої нам приходиться жити. Ми просимо і звиваємо: рішайте цю справу Ви, це ж справа не наша особиста, а загальна. Коли станете по стороні нашої більшості і скажете нам, що ціль цілого українського народу ще не осягнена, що нас хоч би лишень задля самої демонстрації на акти, які це можуть надійти, що нас ще потрібно, щоб тоді активно задемонструвати — так скажіть це нам, скажіть це нашій суспільності. Увільніть нас від цього вічного питання: бути — не бути.

Якщо ж станете по стороні нашої меншости і скажете, що ціль УСС за їх, чи без їх помочі вже осягнено, — що ми дальшим своїм існуванням шкодимо нашій загальній справі, що даємо в руки австро-угорського правительства шкідливий для нас атут — так скажіть це нам, дайте вказівку, дайте приказ.

Ми уважали себе завсіди за військо національне, а ніколи за тирольців сходу, і як таке, не хочемо рішати справи політичної, бо її рішати не можемо.

Ми просимо і звиваємо Вас: Використайте наше існування теперішнє, зглядно дальше існування, чи розв'язання — як атут, як аргумент за чимсь, чи проти чогось. Але заанекуйте нас, не вирікайтеся одинокої зорганізованой під цю пору одиниці на австро-угорській Україні. Не позволяйте, щоб поодинокі члени Парляментарної Репрезентації публічно, але приватно питали поодиноких стрільців, для чого УСС ще існують. На це питання ми відповіді від Вас не жадаємо.

Поставтеся в положення тих молодих людей, яким ще цієї ночі можуть приказати вийти з землянок в окопи. Хто має дати їм відповідь на питання: що робити ? Ці люди готові піти за голосом почування, а чи така розв'язка в данім, може найменше відповіднім моменті — корисна буде для справи ? Вони ждуть вказівки і відповіді на це питання від людей, що керуються не почуванням, але холодним, політичним розумуванням, ждуть відповіді від своєї компетентної влади.

Для більшости серед нас саме проголошення Української Республіки ще не є рівнозначне вже з угрунтованим існуванням цієї республіки, а проголоски про намір прилучення Східної Галичини до Польщі, вже з самим прилученням її. Для меншости серед нас вже оба ці факти вичерпують рацію існування дальшого УСС.

І одні, і другі звертаються до Вас із спільним домаганням: Рішайте ! Не відкладайте справи цієї, бо вона для нас пекуча. Не тільки ми, офіцери, але усе стрілецьтво жадає негайного рішення.

За збір офіцерів в полі :
Дмитро Вітовський — сотник, Грицько Труш — пор.УСС, Александер Перфецький — хор., Микола Романюк — підхор.

За збір офіцерів в Січовим Коші :
Д-р Н.Грняк, Мих.Девосер — чет., Ст.Аліман — підхор., Т.Рожанковський — сот., Євген Ясеницький — хор.УСС, Микитюк — підх.

Останній приказ от. М.Тарнавського

Легіоний приказ ч.8

Лосяч, дня 8-го січня 1918

З нинішнім днем передаю Кмду Легіону УСС п.сотн. Осипові Микитці.

Виходячи з-поміж січового стрілецького товариства, дякую всім в імені власнім і в імені загальної нашої Справи за совісне сповнювання тих обов'язків, які на кожного з нас наложила отся важна хвиля, коли постає і твориться українська держава, під якої будову клало свої кості і буйні голови стільки наших товаришів. Хвиля велика і святочна, на яку народ цілий, століттями ждав! — і я вірю, що так, як досі, так і на будуче окажется стрілецьтво тої хвилі, підним носителем тої ідеї, яка його покликала до життя. Я вірю в це і тому зі спокійним серцем покидаю стрілецькі ряди.

Дякую всім разом і кожному з окрема за ту прихильність і довір'я, яким мене всі наділяли. Той образ гарного співжиття задержу в пам'яті на завсіди, а почувався б я щасливим, якщо б серед Українського Січового Стрілецьтва задержалася добра і щира згадка про бувшого отамана.

Прощаючи всіх, кличу: При спільній роботі, може серед кращих обставин — до побачення!

Тарнавський, отаман

Резолюції наради у Відні 5, 6 і 7 лютого 1918 в справі існування і призначення Легіону УСС

Нарада зложена з членів Української Парляментарної Репрезентації, Центральної Управи Січових Стрільців і відпоручників

всіх формацій Українського Січового Війська з поля, вишколу, коша і збірних станиць, скликана ЦУ УСС, на своїх засіданнях в днях 5, 6 і 7-го лютого 1918 застановлялася між іншими над справою політичного значення, дальшого існування і призначення Легіону УСС, та по переведеній основній дискусії над загальними політичними положенням українського народу прийшла до таких вислідів :

Передусім нарада сконстатувала, що остаточні рішення в справі існування УСС може приймати тільки політичний збір, зложений з Української Парляментарної Репрезентації, Центральної Управи УСС, відпоручників всіх українських політичних партій, організації академічної молоді і відпоручників усіх формацій УСС, який мав місце в днях 24-26 липня 1917р., та який застеріг собі мати це право рішати про існування Легіону УСС. З огляду на те, що нинішня нарада не має в своїм складі всіх тих чинників, які брали участь на зборах 24-26 липня 1917р., нинішня нарада узнає, що постанови її в справі дальшої долі УСС не можуть мати ні для кого обов'язуючої сили. Натомість в усіх інших стрілецьких справах може нарада приймати рішення, обов'язуючі для тих організацій, що беруть участь в нараді.

В справі політичного значення дальшого існування та призначення Легіону УСС, нарада формулює своє становище в такий спосіб :

Приймається, що в цій хвилі нема причин, які б спонукували розважувати питання про потребу існування Легіону УСС.

УСС покликано до життя волею народу, як добровільну військову формацію, в ім'я ідеї державної самостійности народу та для його визволення з чужинської неволі. Цієї ідеї держались досі Українські Січові Стрільці і непохитно при ній будуть стояти аж до повного її здійснення на всіх землях, які український народ заселює.

Коли ж тепер на руїнах царату постала самостійна українська держава, проти котрої збройний виступ УСС є виключений, а з'єднання всіх українських земель, до якого український народ стремить ніколи не перестане, — під цю пору може і не здійснитися, нарада вважає, що в цім моменті політичним постулятом українського народу в Увстро-Угорщині має бути сполука всіх українських земель Австрії і Угорщини та зорганізування їх в одну самостійну правно-державну одиницю.

Маючи повне зрозуміння для побоювань УСС, щоб існування або мілітарне ужиття Легіону не попало в конфлікт з українськими національними інтересами, нарада вважає можливим ставити існування Легіону в залежність від хвилевих політичних констеляцій, або від відносин австрійської держави до українського народу, та

бачачи в Легіоні інкорпорацію ідеї державної самостійности, — констатує, що досі все зверталось пильну увагу на те, щоб ужиття, або і саме існування Легіону не попало в суперечність з тою ідеєю. Так само на будуче ЦУ УСС і Українська Парляментарна Репрезентація будуть на це уважати, а на випадок, якби Легіон мав своїм існуванням або мілітарним ужиттям попасти в суперечність з українськими національними інтересами і служити чужим політичним інтересам — ЦУ УСС в порозумінні з Української Парляментарною Репрезентацією ставить безпоровночно внесок на розв'язання Легіону і скличе покликане до цього політичне тіло, згідно з першою резолюцією.

Нарада висловлює свою солідарність з тими УСС і вояками-українцями австро-угорської армії, які, діставшись в полон та найшовшись на території Української Народної Республіки, взяли активну участь в боротьбі українського народу проти російського централізму та за здійснення національного ідеалу.

Нарада вважає вказаним, щоб були пороблені всі можливі заходи до найбільшого поширення Легіону.

Нарада висказує бажання, що, якщо б влада Української Народної Республіки в дорозі порозуміння з владою Австро-Угорщини того зажадала, — щоб Легіон УСС був поставлений до диспозиції влади Української Народної Республіки.

Потверджуючи постанову політичного збору з дня 24 і 26 липня 1917р. щодо ужиття УСС по цей бік фронту, нарада вважає потрібним, щоби Центральна Управа УСС, разом з президією Української Парляментарної Репрезентації поробила всі можливі заходи у військових колах, щоб Легіон УСС, а принаймні його частини були ужиті згідно зі згаданю постановою з дня 24-26 липня 1917р. ...

...Закінчилися наради подякою Голови ЦУ проф. д-ра Смаль-Стоцького всім учасникам наради за працю і запевненням, що Центральна Управа при допомозі Української Парляментарної Репрезентації в міру своїх сил буде старатися, аби існування УСС і їх бойові труди не були марними, для рідного народу. На це зі сторони стрільців були висловнені слова довір'я і подяки для ЦУ УСС і УПП.

УКРАЇНСЬКІ РУХАНКОВІ, СТІЛЕЦЬКІ І ПЛАСТОВІ ТОВАРИСТВА В АВСТРІЇ. СЕРПЕНЬ 1914

РУХАНКОВО-СТІЛЕЦЬКЕ ТОВАРИСТВО "СОКІЛ-БАТЬКО", ЛЬВІВ

Рік заснування 1894	
"Сокол-Батько".....	1
Округні Товариства "Сокол".....	48
Округні Товариства "Січ".....	6
Товариства "Сокол".....	310
Товариства "Січ".....	602
Число всіх товариств.....	967
Число членів.....	58627

УКРАЇНСЬКИЙ СІЧОВИЙ СОЮЗ, ЛЬВІВ

Товариства "Січ".....	"Січові Стрільці"
Рік заснування 1900	Рік заснування 1913
Повітові Т-ва "Січ".....	29
Курені.....	4
Товариства "Січ".....	915
Число всіх товариств.....	944
Число всіх членів.....	60000
	Число членів.....
	8200

СОЮЗ СІЧЕЙ НА БУКОВИНІ, ЧЕРНІВЦІ

Рік заснування 1903	
Округні товариства.....	6
Товариства "Січ".....	106
Число всіх товариств.....	112
Число членів.....	6000

ПЛАСТОВИЙ УЛАД, ЛЬВІВ

Рік заснування 1911	
Гуртки "Пласт".....	34
Число членів.....	1700
Загальне число українських руханкових, стрілецьких і пластових товариств в Австрії.....	2166
Загальне число членів.....	120177

УКРАЇНСЬКИЙ ЛЕГІОН "Українські Січові Стрільці"

Рік заснування 1914	
Число добровольців, які зголосилися в серпні 1914р. в Українській Боевій Управі.....	27682

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРИЛЬЦІ

З М І С Т

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА УКРАЇНІ.
ВИНИКНЕННЯ СІЧОВОГО СТРЕЛЦТВА 7

РОЗДІЛ 2
ФОРМУВАННЯ УСС У СКЛАДІ АВСТРИЙСЬКОЇ АРМІЇ 12

РОЗДІЛ 3
ЛЕГІОН "УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРИЛЬЦІ" У
ЗБРОЙНІЙ БОРОТБІ 17

РОЗДІЛ 4
УКРАЇНСЬКЕ СІЧОВЕ СТРЕЛЦТВО ПІСЛЯ
ЛЮТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В РОСІЇ 23

ВИСНОВКИ 29

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 32

ДОДАТКИ 33

Микола КРАВЧУК

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

28

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

З М І С Т

ВСТУП .....

РОЗДІЛ 1 НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЕННЯ РУХ НА УКРАЇНІ

1. ВІВІДНЕННЯ СІЧОВОГО СТРЕЛЬЦТВА .....

РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ УСБ У СІЧОВІ АВОТРСЬКІ АРМІЇ

РОЗДІЛ 3 ЛЕГІОН УКРАЇНСЬКА СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

17. ЗВОЛЕННЯ ВОРОТА .....

Підписано до друку 09.02.98. Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Умов. друк. арк. 2.5. Тираж 500 прим. Зам. 102.

РОЗДІЛ 4 УКРАЇНСЬКЕ СІЧОВЕ СТРЕЛЬЦТВО

25. ЛІТНЬОГО РЕВОЛЮЦІЇ В РОСІЇ

26. ВІСНОВКИ

27. СІЧОВІ ВІСНОВКИ

Кравчук М.В.
К 77 Українські Січові Стрільці. - Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. - 40 с.

ББК 63.3 (4 УКР) 6